

Vandaag staan we op een plek waar in de tweede wereldoorlog onnoemelijk leed is geleden. Door velen. Uit vele landen. Ook uit Nederland.

Over enkele dagen zal in Nederland op vier mei onze nationale dodenherdenking plaats hebben. Het thema dit jaar is: 'Geef vrijheid door'. En dat is precies datgene wat we vandaag hier doen.

Want herinneren is de vrijheid doorgeven. Herinneren betekent, het verhaal wéér vertellen. En dat is goed. Dat is nodig. Want de verhalen over de oorlog, over Sandbostel, maken ons steeds opnieuw bewust van de waarde van de vrijheid. Vrijheid is geen vanzelfsprekendheid. Als wij als volwassenen die vrijheid niet doorgeven aan onze kinderen dan dreigt ze te verdwijnen. Wij hebben hier in West-Europa al zo lang vrijheid dat de meesten van ons niet anders kennen. We zijn als vissen die niet weten dat ze in het water zwemmen.

Als we met aandacht luisteren of lezen over persoonlijke verhalen dan zijn we ontroert omdat ze de essentie van het leven heel nabij brengen. Ze gaan over moed en opoffering. Maar ook over de duistere kanten van de mens. Over de dood. Over diepgevoelde ellende, pijn, angst, onmacht en vernedering. Over verraad, leugens en lafheid. Over geknakte levens. Over miljoenen die zijn vermoord en niet eens een graf hebben.

Persoonlijke verhalen over de oorlog, elke oorlog, zijn nooit zomaar verhalen, ze staan niet op zichzelf. Er hangt de schaduw overheen van de wereldgeschiedenis. Een seconde verder en je verkeert in het nog steeds onvoorstelbare verhaal van de massamoord. Ze doen steeds opnieuw beseffen hoe het is om in vrijheid te leven, zonder nachtelijke razzia's, zonder buigen voor een overheerser.

Ook krampachtig zwijgen is een verhaal. Niet kunnen praten over de vermoorde familie, een nimmer teruggekeerde geliefde. Of uit

schaamte. Of vanwege een muur van onbegrip bij familie of vrienden die het allemaal niet hebben meegemaakt.

Heeft niet elke familie haar eigen verhaal, uitvergroot of niet? Deze verhalen moeten worden verteld, ook zeventig jaar na dato.

De verhalen die over Sandbostel te vertellen zijn, zijn hartverscheurend.

Er is het verhaal van Anton de Kom. Anton was geboren in Suriname, toen nog een Nederlandse kolonie. Hij stamde af van Afrikaanse slaven. Hij was in de jaren dertig van de vorige eeuw in Suriname politiek actief om de positie van de nakomelingen van de slaven te verbeteren. Dat beviel de toenmalige machthebbers niet en hij werd gearresteerd. Zijn medestanders protesteerden voor de gevangenis. De demonstratie werd uiteengeschoot: twee mensen stierven.

Anton kreeg de keus. Gevangen blijven zonder uitzicht op een proces of verbanning naar Nederland. Hij vertrok per schip uit zijn geliefde Suriname naar Nederland, dat niet lang daarna door de nazi's werd bezet.

Op 7 augustus 1944 werd hij vanwege zijn verzetsactiviteiten gearresteerd. Hij had kopij geleverd voor de illegale pers en verzetsbladen gedistribueerd. Begin oktober kwam hij aan in Neuengamme. Net als vele andere gevangenen werd hij de dood ingedreven. Auf Todesmarsch geschickt. Uiteindelijk is hij hier in Sandbostel, vijf dagen voor de bevrijding van het kamp, op 24 april 1945 aan zijn ontberingen overleden. Anton ontving postuum het Nederlandse verzetsherdenkingskruis.

En dan is er het verhaal van de mannen uit Putten. Het dorp op de Veluwe dat moest boeten voor een oorlogshandeling van het Nederlandse verzet tijdens de bevrijding van Nederland. Eén Duitse legerofficier kwam om. In Putten, dat toen 50 km. van het front lag, werden daarop door het Duitse leger huizen verbrand

en alle volwassen mannen werden bijeengedreven. Velen werden op transport gezet naar Duitsland.

Putten is, ook vandaag nog, een godsvruchtige gemeenschap. Bij hun vertrek zongen de mannen psalm 84, vers drie en vier

Welzalgig hij, die al zijn kracht
En hulp alleen van U verwacht

(...)

Ai, laat mij niet van druk verkwijnen;
Leen mij een toegenegen oor,
O, Jacobs God, geef mij gehoor.

588 mannen kwamen aan in Duitsland, slechts 48, minder dan één op tien, kwamen terug. 540 mannen collectief ter dood veroordeeld. Ook hier in Sandbostel arriveerden 44 mannen uit Putten. Bij de bevrijding leefden er nog 24, maar velen waren zo mishandeld dat er van hen alsnog velen stierven. Slechts 12 keerden terug.

Een ooggetuige van de bevrijding van het kamp schreef: "Menschlicher Verstand wird niemals ein solch schreckliche Szene begreifen können. Die Überlebenden hatten nicht mehr das Aussehen von Menschen."

Eén van de overlevenden van de deportatie was Jannes Priem, nummer 57633. Hij was de langstlevende overlevende van de deportatie. April 1945 was hij 19 jaar oud. Hij woog 30 kilo, zijn kaak was gebroken, zijn tanden eruit geslagen, zijn voet verbrijzeld.

De Nederlandse dichter Leo Vroman schreef:

Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.

Het is een hartenkreet, maar ook een opdracht. Zonder een geschiedenis die wordt gedeeld, is er geen gedeelde toekomst. En zonder gedeelde toekomst kwijnt het samenleven, de samenleving, weg. We moeten daarom de verhalen blijven vertellen, blijven delen. Tot alle getallen weer zijn veranderd in namen. Dat is de waarde van gedenken.